

Natuurwijzer

Ledenblad IVN-KNNV Deventer

Jaargang 2, 2019, Nr 3

ivn natuur
educatie

KNNV
vereniging voor veldbiologie

Colofon

Werkgroepen van KNNV en IVN en overzicht van de coördinatoren

KNNV-bestuur

Gerrit Hendriksen (secretaris)

secretaris@deventer.knnv.nl

Niek Lelieveld (penningmeester)

penningmeester@deventer.knnv.nl

David de Wit (algemeen lid)

IVN-bestuur

Mike Hirschler (voorzitter)

m.hirschler@hotmail.com

Trudy Drüggen

(secretaris/penningmeester)

ivndeventer@gmail.com

Hetty Arkink (algemeen lid)

hettyarkink@hetnet.nl

Petra Groothuis (aspirant lid)

Werkgroepen

Amfibieënwerkgroep IVN

Petra van der Molen

petra@paddentrekdeventer.nl

Insectenwerkgroep KNNV

Michiel van Zadelhof

michieltanzadelhof@gmail.com

Jeugdwerkgroep IVN

Carla Slange

c.slange@kpnmail.nl

Kraam IVN

Trudy Drüggen

druggen@xs4all.nl

Excursiewerkgroep IVN

Gerrie Roetert

gerrieroetert@xs4all.nl

Mossenwerkgroep KNNV

Marjolein Vermeij

marjoleinvermeij@gmail.com

Natuurbeheer/knotgroep IVN

Lieme Glazema

l.c.glazema@t-mobilethuis.nl

Zwamgroep IVN

Mike Hirschler

m.hirschler@hotmail.com

Paddenstoelennetwerkgroep KNNV

Hein en Bien Hage

jacvs@xs4all.nl

Plantenwerkgroep KNNV/IVN

Gerrit Hendriksen

gw_hendriksen@zonnet.nl

Jet Zengers

henriettezengers@tulp.nu

Vleermuizenwerkgroep en

Zoogdierenwerkgroep IVN

Tom Dekker

tom@imd-ma.nl

Vlinderwerkgroep IVN

Hans van den Berg

ivnvlinderwerkgroepdeventer@gmail.com

ivnvlinderwerkgroepdeventer@gmail.com

Programmacommissie KNNV/IVN

vacant

Vertrouwenspersoon IVN

Ruud de Block

annekeenruud@gmail.com

Redactie Natuurwijzer

Mike Hirschler, Eefke van Schaik,

Gerrit Hendriksen, Sanne Karel

Eindredactie & opmaak

Gerrit Hendriksen, Mike Hirschler

IVN en KNNV Deventer hebben ook websites, facebook, e.d. De moeite waard om eens te bekijken:

KNNV Deventer:

Website: www.knnv.nl/deventer

IVN Deventer:

Website: www.ivn.nl/afdeling/deventer

Facebook: Natuur in en rond Deventer

Gerrit Hendriksen houdt een zgn. blogspot bij:

www.deventernatuur.blogspot.com

Al bovengenoemde sites zijn open voor iedereen, je hoeft er dus géén lid van te zijn! Dat scheelt weer een wachtwoord. Je kan er zelf op posten, of je stuurt je idee naar de redactie en dan posten wij het voor jou. Doen!

In dit nummer

- Voorwoord redactie
- Flora op de Wellekade & NGO-geslaagden
- Over Achilleskruid & de ODB
- Impressie NGO
- Liggende wolfsmelken
- Het verschil tussen KBV'tjes
- Hazelwormen ontdekt in het Lankhosterbos!
- GG 49 over natuurnamen van mensen
- Vragen ledenmiddag, deel 5
- Agenda
- ??????????????
- Van onder de Lebuïnustoren
- Raadselplaatje

De omslag *Petro Hetjes*

Hommel op Grote Kaardebol. Foto: Petro Hetjes

Voorwoord redactie

Beste lezers,

Marjolein Vermeij heeft haar activiteiten als secretaris van de KNNV overgedragen. Het KNNV-bestuur dankt Marjolein voor haar diensten voor KNNV en tevens voor haar diensten bij de samenwerking met IVN. Ze is niet volledig uit beeld en we zullen met enige regelmaat van haar horen met betrekking tot de Mossenwerkgroep.

Er dienen zich gelukkig nieuwe schrijvers aan momenteel. Ben de Winder, Gerben Veenstra, Hans van den Berg en Gerrit Jansen zijn voor deze aflevering ook in de pen gekropen. Veel dank voor jullie bijdragen!

In de week van 4-10 oktober is weer de week van de veldbiologie. Mocht je een goed idee hebben waarmee de verenigingen KNNV en IVN onder de aandacht gebracht kunnen worden, dan is dit een goede kans. Laat het weten via onderstaand mailadres. Dan kunnen we ervoor zorgen dat alle activiteiten gebundeld worden.

De NatuurGidsenOpleiding (NGO) is inmiddels beëindigd en heeft 19 gidsen opgeleid waarvan er 9 in Deventer e.o. actief kunnen gaan worden. In deze Natuurwijzer aandacht voor uitreiking van de diploma's en de uitkomsten van de opdrachten van de cursisten. Eén deel van de NGO is verzorgd door een KNNV-lid, wat als een mooi voorbeeld van de samenwerking tussen beide verenigingen kan worden gezien.

Blijkbaar is het raadselplaatje een zeer moeilijke geweest. Niemand heeft een antwoord ingestuurd. Op de achterzijde de oplossing hiervan en een nieuwe.

NB: we streven ernaar om zoveel mogelijk bijdragen van leden van beide verenigingen op te nemen. Aanvullingen, opmerkingen, wensen en vooral kopij zijn van harte welkom! Ook foto's voor de voorpagina of een thema voor de middenpagina zullen we graag plaatsen; laat het ons weten! Sturen naar:
natuurwijzerdeventer@gmail.com

Veel leesplezier!

Wist je dat ...? Mike Hirschler

..... schrijvertjes 1 paar ogen hebben, maar dat deze tweedelig zijn? Het ene deel gebruiken ze om boven water te kunnen kijken en het onderste deel om onder water te kunnen kijken. Zo kunnen ze zowel predatoren als prooidieren tegelijkertijd in de gaten houden. Handig! Ook lijken deze diertjes altijd een zilverkleurige rug te hebben. Maar ze zijn gewoon zwart. Het 'zilver' dat je ziet is een luchtbel die ze gebruiken om onder water te kunnen ademen.

Foto: van Wikimediacommons

Natuurwijzer | Jaargang 2, 2019, nr. 3

ODB-soort Gerrit Hendriksen

Een ODB-soort, wat is dat nu weer? ODB staat voor Oude Deventer Begraafplaats. Verderop in deze natuurwijzer wordt uitgebreid verteld over een excursie naar de Oude Deventer Begraafplaats. Daar kom ik als plantenliefhebber ook graag, zeker omdat daar toch wel bijzondere soorten staan. Overigens kom ik er meestal alleen in het voorjaar. Oude begraafplaatsen staan vaak bekend om hun Stinzenflora. Erg veel Sneeuwroem en Vingerhelmbloem maar ook de inheemse Akkergeelster.

Akkergeelster (*Gagea villosa*). Foto: Gerrit Hendriksen

De Akkergeelster is in tegenstelling tot de Weidegeelster geheel behaard.

Het is één van de vele gele bloemen, de middenpagina is er dit keer helemaal mee gevuld.

Naam: Muurleeuwenbek

Wetenschappelijke naam: *Cymbalaria muralis*

Stengels: De kruipende stengels zijn kaal, iets vlezig en slank. Muurleeuwenbek vormt plakaten

Bladeren: De verspreid staande bladeren zijn lang gesteeld, rondachtig-hartvormig, hebben 5 tot 9 lobben en zijn van onderen vaak paarsig.

Bloemen: Tweeslachtig (een bloem met zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsorganen). De lang gesteelde bloemen staan afzonderlijk in de bladoksels. De kroon is 2-lippig, blauwpaars en 0,9 tot 1½ cm lang. Op het gehemelte zitten 2 gele vlekken. De kelk is 5-delig. De spoor is stomp en 1½ tot 3 mm lang. Na de bloei kromt de bloemsteel zich van het licht af.

Vruchten: Een doosvrucht. De zaden hebben een patroon van mazen en heen en weer slingerende richeltjes. Tweezaadlobbig (kiemend met twee kiembladjes).

Bron: Verspreidingsatlas

De Wellekade is een bijzonder deel van de stad waar de IJssel een behoorlijke invloed heeft doordat de kade wel eens overstroomt. Hierdoor kunnen er in floristische zin allerlei verrassingen voorkomen.

Deze aflevering gaat over een plant die vrij algemeen in Deventer en in Nederland voorkomt. Het is een plant uit de Weegbreefamilie (*Plantaginaceae*). Vrijwel iedereen die enige kennis van plantensoorten heeft en bovenstaande foto ziet, zegt Leeuwenbekje. Dat klopt ook. Ook al is de wetenschappelijke naam niet meer die van het geslacht Leeuwenbekje (*Linaria*), maar is het *Cymbalaria* geworden. De volledige Nederlandse naam is nog steeds Muurleeuwenbek.

Even die wetenschappelijke naam. Die vertelt namelijk iets zeer specifiek over een eigenschap van deze soort. *Cymbalaria* is afgeleid van *kymbalon* (bekken of boot), het blad heeft een bootachtige vorm. Voor de hand liggender is echter de verklaring over de beweging van de bloemsteel tijdens de verschillende fases van voortplanting. Tijdens de bloei is de plant zogenaamd positief fototrofisch en beweegt het naar het licht toe. Naar de bevruchting wordt de plant (de bloemsteel eigenlijk) negatief fototrofisch en beweegt het zich van het licht af. Gezien de groeiplaats eindigt zo'n bloemsteel (met zaaddoos) dan vaak op een donker plekje. Oude muren zijn bezaaid met gaten en zo'n bloemsteel eindigt dan ook vaak in het dichtstbijzijnde 'zwarte gat'.

Hier is de kans op uitkomen van het zaad het grootst.

Muurleeuwenbek komt eigenlijk overal wel voor, mits er stedelijk gebied is. Van nature komt het voor op rotsen, dus waar de bebouwingsdichtheid (met name oude muren) klein is, is de kans dat Muurleeuwenbek een geschikt ondergrond vindt klein. Verspreidingsatlas : (www.verspreidingsatlas.nl/0741#) laat dat ook heel duidelijk zien. Voornamelijk stedelijk gebied.

Schoonmaakwerkzaamheden van de gemeentereiniging (stalen veegborstels) en Groenbedrijf zijn niet direct een bedreiging voor deze soort, maar zorgt wel voor het verdwijnen van planten. Dat is jammer voor betreffende planten, maar wat mij betreft zeker ook voor de toeschouwer die langs loopt. Het zijn uitermate mooie planten om naar te kijken.

Foto: Gerrit Hendriksen

Bronnen:

- <https://wilde-planten.nl/muurleeuwenbek.htm>
- <https://www.verspreidingsatlas.nl/0741#>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Cymbalaria_muralis
- <https://books.google.ca/books?id=9T76HvJfH4AC&q=ivy-leaved#v=snippet&q=ivy-leaved&f=false>

Op 22 juni jl. studeerden 19 nieuwe natuurgidsen af bij onze eigen NGO. Onder het toeziend oog van enkele tientallen familieleden en vrienden vond de diploma-uitreiking plaats in Milieucentrum de Kaardebol in Zutphen. Gedurende 1,5 jaar hadden we met elkaar 'in het hok' gezeten (meestal in de Ulebelt in Deventer), maar wat was het een feestje! Samen met IVN Zutphen en IVN NMA organiseerden we dit en voerden we het uit. Al met al voor IVN Deventer dus 9 nieuwe gidsen. We hopen dat allen heel actief gaan worden!

Bovenste rij van links naar rechts:

Evelien Kamminga (NMA), Marleen Hoofd (NMA), Rik Timmermans (Deventer), Trees Schopman (Deventer), Tom Schoonhof (Deventer), Tilda groenhof (Zutphen), Peter Jan Schellens (Deventer), Gerda Boschoo (NMA), Karin van Heyst (Zutphen).

Onderste rij van links naar rechts:

Henk Gieteling (Deventer), Ina Kemna (Zutphen), Ellie Veltien (Deventer), Wanda de Winter (Deventer), Marleen Raats (Deventer), Marja Hurenkamp (Deventer), Winnifred Sixma (Deventer), Annemiek van der Velden (Zutphen).

Elders in dit blad (blz. 8 en 9) een impressie van de opleiding.

Foto's: Mike Hirschler

Het was niet alleen maar studeren. De Gorssele Heide was een plek bij uitstek om de handen eens goed uit de mouwen te steken!

Achilles had alles wat een held tot held maakt in zich: atletisch vermogen, kracht, onverschrokkenheid en natuurlijk kwetsbaarheid. Nu gaat het verhaal, dat wanneer Achilles in de strijd gewond was geraakt, zijn moeder de zeegodin Thetis, hem verzorgde. Zij gebruikte duizendblad, een soort wonderkruid. Natuurlijk genas de wond, zo gaat dat bij goden en andere onsterfelijken. Overigens wel eigenaardig, omdat we Achilles kennen als een soort onkwetsbare held, slechts zijn hiel was de bekende "Achilleshiel". Maar sindsdien is de plant wel naar Achilles vernoemd: Achillea! En dat allemaal voor het ook in de IJsselvallei veel voorkomende Duizendblad (*Achillea millefolium*), zo zie je maar.

Is dit eigenlijk niet iets dat we misschien wel zijn vergeten: de geneeskrachtige werking van planten? Tot iets meer dan een eeuw geleden wist bijna iedereen welke kruiden je moest gebruiken om allerlei ziekten te bestrijden en verwondingen te laten genezen. De kennis van de werking van kruiden was essentieel om te kunnen overleven. Nog in de zeventiger jaren was kruidenkennis een onderdeel van de apothekersopleiding. Nu, in onze tijd zijn er allerlei chemisch bereide middeltjes in de plaats gekomen van deze plantaardige middelen. Toch weet nog elke ouder de kinderen te vertellen dat weegbree- of hondsdrablaadjes stukwrijven over de plek waar je bent gestoken door een brandnetel alle jeuk meteen doet verdwijnen!

Duizenblad Foto: Ben de Winder

Wandel eens door de IJsselvallei en je vindt er een hele apothekerskast vol met een middeltjes. Wilgen: waarvan de bast wordt gekauwd om hoofdpijn te bestrijden, het

bevat salicylzuur (aspirine). Echte valeriaan (*Valeriana officinalis*): waarvan de getrokken thee je rust garandeert, soms heel erg veel, immers het bevat valium. Boerenwormkruid: waarvan een aftreksel van de bloem nog steeds wordt gebruikt tegen wormen. Bijvoet (*Artemisia vulgaris*): dat je echt een "voet erbij geeft" wanneer je het onder je voeten in je schoenen stopt. Echt een middel dat alle vierdaagselopers bij zich zouden moeten hebben.

Gewone smeerwortel Foto: Ben de Winder

Of wat dacht je van Gewone smeerwortel (*Symphytum officinale*): een geneeskrachtige plant met een lange traditie. Al zo'n 20 eeuwen voor Christus had de plant de goede reputatie dat ze beenbreuken kon helen en wondranden weer aaneen kon laten groeien. De wortels bevatten zoveel kleefstoffen dat als smeerwortel wordt gekookt tot een massa, of het blad wordt gekneusd en het als pleister op een wonde wordt gelegd, het alle vleeswonden zal genezen.

Veel kennis over het gebruik van planten is in enkele decennia verloren gegaan. En toch is het belangrijk om zuinig te zijn, omdat er nog ontelbare geneesmiddelen verstopt zitten in planten waarvan we geen weet hebben. Zijn het slechts de inheemse volkeren in verre landen in onherbergzame streken die er nog weet van hebben? Neen, ook langs de IJssel zijn er nog, want wie kent Klazien uut Zalk niet?

Oude Begraafplaats Deventer *Hans van den Berg*

Als je niet bekend bent in Deventer loop of rijd je er zo voorbij, de Oude Deventer Begraafplaats (ODB), aan de Diepenveenseweg, achter het NS-station (gezien vanuit het stadscentrum). Verborgen achter een plantsoen, kun je mogelijk de huisjes zien die aan beide zijden van de nieuwe ingang van het toegangshek staan. De begraafplaats is in gebruik genomen in 1831 als eerste buitenbegraafplaats, 'buiten' in de betekenis van buiten de stadsmuren. Na het opheffen van de vestingwet in 1874 is ze langzamerhand helemaal ingekapseld door de stad. Ze is in gebruik geweest tot 1918. Daarna is er niet meer begraven. De begraafplaats is nu een Rijksmonument, waar de graven, de huisjes en ook het groen deel van uitmaken.

In het oudste gedeelte liggen de graven van Deventer notabelen, die voldoende in de slappe was zaten om er grond voor hun graven en de familie te kopen. Er zijn graven van burgermeesters, politici en gouverneurs van Nederlands Indië. Ook bijvoorbeeld die van Georg Bruce die Indië helemaal niet bereikt heeft, want hij stierf helaas in de haven van Den Helder vlak na zijn benoeming. Ook liggen er veel Deventer industriëlen en mensen uit het onderwijs begraven.

Op de graven is veel symboliek aanwezig (afgebroken zuilen, opengeslagen boeken (bijbels), engelen, etc.), Maar ook symbolen uit de natuur zijn er te vinden. De natuur was de reden dat we vanuit het IVN hier een excursie organiseerden op de eerste zondag van augustus jl..

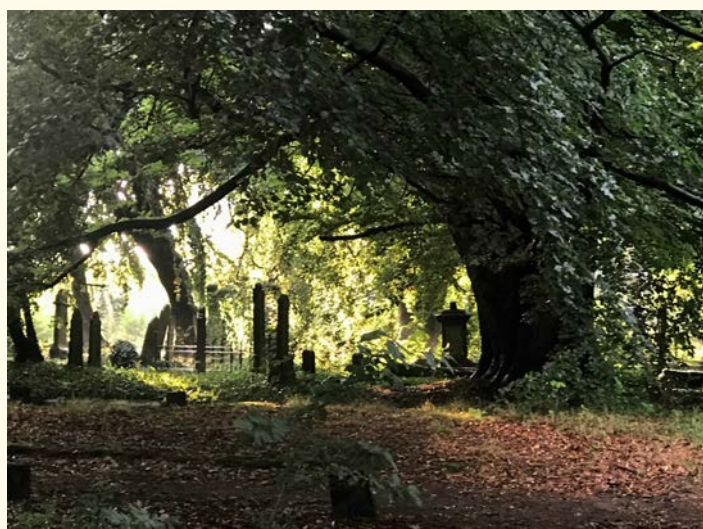
De begraafplaats is een groene oase in een ook al rustige woonwijk.

Pak niet per ongeluk de stam van die ene Duivelswandelaar aan met zijn scherpe stekels! Langs de graven lopend zie je dat de planten op alle mogelijke plaatsen opschieten. Zo staat er veel Kleine kaardenbol, Judaspenning en veel kleine hulststruiken. Op de grafstenen mos en muizenootjes.

Dat is maar het kleine spul en er schieten ook allerlei boompjes en bomen op tussen en zelfs uit de graven. Er wordt hier duidelijk niet agressief geschoffeld, gezaagd en bijgehouden. De natuur mag zijn gang gaan, in het ene gedeelte wat meer dan in het andere. Het onderhoud gebeurt door een kleine groep vrijwilligers. Er is een grote groep bomen met symboliek te vinden: beuken (kracht), treurbeuken (spreekt voor zich), eiken (symbool van onsterfelijkheid), Taxus (symbool van eeuwig leven), Cipres (verwijst naar de hemel), Jeneverbes (bescherming tegen het kwaad) en Hulst (staat ook voor onsterfelijkheid). Er staan er ook enkele bijzondere bomen zoals de Chinese hemelboom (verwijst naar het leven na de dood) en de Doodsbeenderenboom, beide hier ook goed op hun plek!

Het is een bijzondere plek het ODB. De symboliek van begraven, samen met de natuurcomponenten, maken het altijd weer een bezoek waard!

Foto's: Hans van den Berg

Beste leden en donateurs van IVN Deventer. De natuurgidsenopleiding (NGO) 2018/2019 is met goed resultaat beëindigd in juni van dit jaar. Hierbij een kleine samenvatting van de resultaten van de NGO. Een foto van alle geslaagden staat op blz. 5.

Deze NGO deden we in samenspraak met de besturen en met deelnemers uit IVN Deventer, IVN Zutphen en IVN NMA (Noord Midden Achterhoek) en met medewerking van KNNV Deventer.

We kunnen stellen dat de samenwerking en de deelname van mensen uit diverse IVN-afdelingen weer uitstekend verliep. Wellicht herinner je je dat ook vorige NGO's werden georganiseerd samen met andere afdelingen. Deze samenwerking leidt ertoe dat afdelingen elkaar beter kennen en dat we in voorkomende gevallen elkaar beter kunnen vinden. Het opleidingsteam bestond uit Hans van den Berg, Jeanette Boogmans, Mike Hirschler, Gerrie Roetert en Henriette Zengers en in de voorbereiding twee leden van IVN NMA. Verder waren er mentoren vanuit alle drie de afdelingen.

Wij begonnen deze NGO met bijna 40 aanmeldingen. Na intakegesprekken namen 26 mensen deel. Zoals overal in het leven gebeurt er onderweg van alles en nog wat en dus vielen in de loop van de tijd 7 deelnemers af. Uiteindelijk hebben 19 deelnemers na 1,5 jaar de NGO met goed gevolg beëindigd en die mogen zich nu IVN-natuurgids noemen.

Het zal bekend zijn dat tijdens een NGO een breed scala van natuurzaken op gebied van flora en fauna aan de orde komt. Daarnaast wordt er natuurlijk veel aandacht besteed aan didactische vaardigheden. Zo introduceerden we dit keer de zgn. mini-excursies. Die zijn ervoor bedoeld dat de deelnemers voor steeds grotere groepjes medecursisten een natuurverhaal vertellen. Dit is een goede manier gebleken om vertrouwen in eigen kunnen op te bouwen. En uiteraard speelt duurzaamheid een rol tegenwoordig. Het is nog een hele kunst om het thema duurzaamheid in te bouwen in een reguliere excursie, maar we komen er wel. Een nieuwkomer was de introductie van de zgn. 'duurzaamheidsduw' (DD) in de oplei-

practicum waterbeestjes

ding. Deze Deventer uitvinding (gejat van een IVN in Noord Holland, maar eigen invulling gegeven) hebben we elke theorieavond gedaan.

Het behelsde een praatje van 5-10 minuten over iets dat met duurzaamheid/milieu te maken heeft, gewoon om mensen iets mee te geven naar huis om over na te denken. Deze DD wordt inmiddels landelijk gekopieerd door andere NGO's. En zo proberen we, ook met ondersteuning van het landelijke Cursushuis, de NGO steeds beter en moderner te maken.

De NGO heeft IVN Deventer zeker geen windeieren gelegd; we hebben een aantal nieuwe enthousiaste natuurgidsen erbij en er is sprake van een aantal nieuwe en vernieuwende projecten en daardoor van de te organiseren NME-activiteiten door onze vereniging.

Op dit moment van schrijven zijn al diverse activiteiten die voortkomen uit de eindopdrachten in de praktijk werkzaam:

- per 1 september zijn vier wandelroutes in het Worpplantsoen 'live' gegaan. Een publieksactiviteit bij de start had veel belangstelling. Deze routes zijn te vinden op de nieuwe app van IVN landelijk, zoek in de app IVN Routes op 'Worp'.
- rondom het Deventer Ziekenhuis zijn drie korte routes ontworpen waarop wachtenden (in welke hoedanigheid ook) zich kunnen verpozen. Het personeel maakt er al gebruik van in de pauzes. Ook deze routes zijn te vinden op de app IVN Routes.
- bij Baak, in de gemeente Bronckhorst, is in een bosgebied het Hertenpad ontwikkeld, een prachtige route voor kinderen tussen 6-12 jaar. Hier is een folder voor gemaakt. Deze route is al tijdens de NGO geopend door de burgemeester van Bronckhorst, met veel publieke belangstelling en pers. Het is inmiddels een groot succes. Tijdens de afgelopen vakantiemaanden zijn dagelijks 15-20 rugzakjes uitgeleend, waarmee de kinderen en hun begeleiders de route lopen en verschillende opdrachten doen, om na afloop een ijsje te krijgen bij inlevering van het rugzakje.

presentatie in het veld, weer of geen weer!

- één groepje is nog bezig (niet alle eindopdrachten zijn altijd af na afloop van een NGO), om een nieuwe activiteit, wellicht zelfs een werkgroep, op te richten die alles te maken heeft met eten uit de natuur. We wachten in spanning af wanneer we 'uit eten kunnen gaan'.
 - een wandelroute op de Sprengenberg, te vinden bij IVN Routes app onder 'Hellendoorn'. Hier zijn vier thema's uitgewerkt voor één route, waarbij je met een verschillende pet op veel informatie krijgt over dit stukje Sprengenberg. Deze groep cursisten heeft met het ontwerpen van de eigen route tegelijkertijd het proces van het maken van een route alsmede de ervaringen van de gebruiker bestudeerd, geëvalueerd en doorgegeven aan IVN landelijk voor verbetering van de app IVN Routes.
 - en tijdens de NGO hebben verschillende deelnemers al meegeholpen met het opzetten en zelfs het zelfstandig begeleiden van publieksexcursies en andere publieksactiviteiten.
- Een woord van dank aan alle docenten, mentoren en begeleiders van excursies voor hun kennisoverdracht,

begeleiding en inzet; aan de Ulebelt waar we het merendeel van de tijd verbleven op de theorieavonden, en aan de besturen van de afdelingen Zutphen en NMA omdat ook zij op diverse manieren meededen en steun gaven aan deze NGO. En dank aan de cursisten voor hun niet aflatende enthousiasme en creativiteit in hun 5-minutenpraatjes, natuurmomenten en DD's, hun bevindingen in het onderzoeksterrein en de grote hoeveelheid verzette arbeid en tijd voor de afstudeeropdrachten.

In 2021 de volgende NGO!

Hierbij kunnen wij meteen melden dat het in de bedoeling ligt om in januari 2021 wederom een NGO te organiseren; de eerste voorbereidende bespreking zal in de komende maanden plaatshebben. Het bestuur van IVN Deventer heeft inmiddels fiat gegeven. Zo hopen we ook voor de langere termijn steeds weer een gezonde basis klaar te zetten voor het voortbestaan onze vereniging en daarmee van onze NME-activiteiten.

Namens het opleidingsteam van de NGO 2018/2019

lessen binnen ↑

lessen buiten →

bespreking veldwerkresultaten in de Moespotleide o.l.v. enkele aankomende gidsen Foto's: Mike Hirschler

presentatie in het veld

Wat er niet allemaal tussen de straattegels en op andere plekken te vinden is aan liggende planten is uitzonderlijk leuk om eens goed naar te kijken. Het meeste wat liggend op straat te vinden is (aan plantensoorten dan) bestaat toch wel uit Gewoon varkensgras (*Polygonum aviculare*), echter ... vlak het niet allemaal uit, want soms is het namelijk geen Gewoon varkensgras, maar is het één van de liggende wolfsmelken. Let daarbij vooral op de beharing. Gewoon varkensgras is volledig kaal. Het lastige is dat Gewoon varkensgras nogal variabel is in vormen en kleuren, maar die beharing is cruciaal.

Naar verwachting worden die liggende wolfsmelken als een nieuwe familie opgenomen in de volgende standaardlijst van de Nederlandse flora en wel onder de naam *Chamaesyce*. Tot nu toe zijn er diverse soorten in Nederland gevonden, de meesten zijn afkomstig uit Noord-Amerika.

Welke zijn er dan in Deventer te vinden? Straatwolfsmelk (*Euphorbia maculata*) en Geribde wolfsmelk (*Euphorbia prostrata*) zijn inmiddels bekend voor Deventer. De oplettende lezer zal zien dat voor de wetenschappelijke namen nog steeds *Euphorbia* wordt gebruikt. In de Duitse en Engelstalige literatuur wordt echter *Chamaesyce* gebruikt als geslachtsnaam en tevens ook op het forum van Waarneming.nl. Dat is wat verwarrend allemaal, maar zal mogelijk in de nieuwe flora verduidelijkt worden.

Straatwolfsmelk is al enige tijd in Deventer te vinden, zij het in zeer geringe hoeveelheden en op weinig plaatsen (tot nu toe 2 om precies te zijn). Dat ligt natuurlijk aan het aantal waarneming dat wordt gedaan aan planten en hoe goed deze planten worden herkend. Wat hierboven al genoemd is, het lijkt nogal op een goed uitgegroeide Gewoon varkensgras (dus niet de vertrapte versies welke

op de Brink of het Grote kerkhof te vinden zijn).

Straatwolfsmelk is relatief gemakkelijk te herkennen aan zijn gevlekte bladeren, als is deze ook wel eens ongevekt zoals op de RK begraafplaats aan de Ceintuurbaan. De wetenschappelijke naam verraad dat al, *maculatum* betekent gevlekt. Verder is de plant volledige behaard, inclusief de vruchten.

De beharing is een belangrijk onderscheid tussen de soorten die behoren bij de liggende wolfsmelken.

In 2019 is, inmiddels op verschillende plekken, een tweede soort liggende wolfsmelk gevonden, te weten de Geribde wolfsmelk (*Euphorbia prostrata*). Ook hier weer, van een afstandje nogal gelijkend op Gewoon varkensgras en zeker ook op vorige besproken soort Straatwolfsmelk.

Naast het gevlekte blad is het verschil tussen beiden de

Geribde wolfsmelk

behandeling van de vrucht. Onderstaande foto's geven dat mooi weer, het zijn vergrotingen van details van die hierboven opgenomen foto's.

We zijn overigens in blijde verwachting van zeker nog 3

Links Straatwolfsmelk en rechts Geribde wolfsmelk

soorten, te weten *E. humifusa* (geen Nederlandse naam), *E. serpens* (Gladde wolfsmelk) en *E. canescens* (geen NL naam).

Kijk dus naar dat Gewoon varkensgras, mogelijk is het een andere soort!!!

Foto's: Gerrit Hendriksen

Straatwolfsmelk

Douglasbos met ondergroei - foto: Albert Henckel

Op een prachtige ochtend enkele weken geleden was ik 's morgens al vroeg in het bos nabij de Plaggenweg in Holten, vlakbij de dagcamping. De zon scheen zijn stralen werkelijk schitterend tussen de hoge douglassen heen. Zonder te overdrijven: een plaatje!

En over die Douglas wil ik het graag hebben. U kent ze vast wel: de prachtige hoge bomen die je op veel plekken op de Sallandse Heuvelrug tegenkomt. Het kunnen echte reuzen worden, ontzettend dik en kaarsrecht. En ze kunnen heel hoog worden. Onlangs meldde een collega dat hij met behulp van het neuskruis de hoogte van een Douglas nabij Krönnenzommer had bepaald op 42 meter hoog. En dat zijn

beslist geen uitzonderingen, wellicht zijn er nog hogere te vinden! Hoge bomen vangen veel wind en tijdens de storm die in januari 2018 over onze regio raasde, verloren een aantal douglassen veel takken, en soms zelfs boomkruinen. Maar, er waaiden er relatief gezien bijzonder weinig om. Dat waren toch meer de grove dennen en lariksen.

De boom komt oorspronkelijk voor in Noord-Amerika. Menzies, een plantkundige, was de eerste Europeaan die de boom in de oerwouden zag. Vandaar de wetenschappelijke naam *Pseudotsuga menziesii*. Een andere plantkundige, de Schot David Douglas, verzamelde jaren later het zaad van de boom en stuurde het naar Engeland. Zijn naam bleef verbonden aan de boom. De oudste exemplaren in Nederland zijn in 1865 in het park van Kasteel het Loo aangeplant. Pas vanaf het begin van de 20e eeuw werden ze ook in de bossen aangeplant.

Van oudsher is de Grove den de meest voorkomende soort op de Sallandse Heuvelrug, maar vanaf de jaren veertig van de vorige eeuw zijn er ook massaal Douglas-bomen aangeplant. Geen wonder ook, de boom groeit snel, ruikt heerlijk en levert een goede kwaliteit hout op. Bovendien is de boom minder gevoelig voor ziekten en plagen dan andere soorten.

De Douglas treft u vaak aan op schaduwrijke plekken. Werden ze de eerste jaren nog massaal aangeplant, tegenwoordig verjongt de boom zich over het algemeen zelf. Zaad van de bomen ontkiemt spontaan en er groeien weer nieuwe exemplaren. Na een aantal jaar zijn de kleine boompjes al wat groter en bieden ze een perfecte schuilplaats voor allerlei bosvogels en reeën.

Kenmerkend voor een douglasbos, hoge bomen met daaronder veel jonge exemplaren, is de sterke citrusgeur die er hangt. Ook bij het fijnwrijven van de naalden ruik je een heerlijke citrusgeur. Ik zeg wel eens tijdens de excursies dat de bekende parfumerie-keten daar zijn naam vandaan heeft. Of het echt zo is weet ik niet. Maar het blijft in ieder geval een mooie manier om de naam van de boom te onthouden...

Meer interessante verhalen zijn te vinden op de blog van de boswachters van SBB: www.boswachtersblog.nl

Rene Vos Outdoor & Sports heeft de materialen die u als natuurliefhebber nodig heeft!

- Buitensportkleding van o.a. Fjällräven
- Rugzakken
- Petten en hoeden
- Verrekijkers
- Zaklampen
- Slaapzakken
- Matjes
- Tenten
- en nog veel meer

Kortom kom gewoon eens langs

Outdoor Rene Vos def 2 pagina breed (Winter).jpg
Type: JPG-bestand
Grootte: 597 kB
Afmeting: 2800 x 1329 pixels

Wandelschoenen

vanaf € 55,-

Waterdichte jassen

vanaf € 59,95

Podologisch schoenadvies

OUTDOOR & SPORTS
René Vos
GORSSSEL

Hoofdstraat 39 / Gorssel
Tel. 0575 - 49 39 89
www.rene-vos.nl

di - do 10.00 - 18.00
vr 10.00 - 20.00
za 09.30 - 17.00

P vrij

Weidegeelster (*Gagea pratensis*)

Gele helmbloem (*Pseudofumaria lutea*)

Rolklaver (*Lotus spec.*)

Engelse alant (*Inula britannica*)

Grote ratelaar (*Rhinanthus angustifolius*)

Liggende ganzerik (*Potentilla supina*)

Klein hoefblad (*Tussilago farfara*)

Sikkelklaver (*Medicago falcata*)
Alle foto's: Gerrit Hendriksen

Bonte luzerne (Medicago × varia)

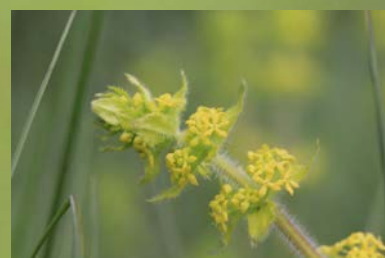
Groenknolorchis (Liparis loeselii)

Hokjespeul (Astragalus glycyphyllos)

Liggende klaver (Trifolium campestre)

Kruisbladwalstro (Cruciata laevipes)

Verspreidbladig goudveil (Chrysosplenium alternifolium)

Muurbloem (Erysimum cheiri)

Akkergeester (Gagea villosa)

Het verschil tussen een KBV'tje *Mike Hirschler*

Wel eens gehoord van een KBV'tje? Ik zal het zo uitlegen. Vogels kijken is niet moeilijk, vogels herkennen heel vaak wel. Ik krijg nogal eens een bericht van kennissen of burens die willen weten welke zwart-witte vogel ze gezien hebben; details hebben ze niet of niet goed gezien. Zwart-wit? Dat kunnen er nogal wat zijn: Ekster, Witte kwik-

staart, Scholekster, Kokmeeuw, Beflijster, merels en kraaien met witte veren, bonte spechten, Kluut, Klapekster, Kuifeend, enzovoort. Lastig dus! Hoewel: als je iets van snavels, staarten, biotoop, de verdeling van het zwart en wit e.d. opgemerkt hebt, dan kan je wel tot een goede determinatie komen.

Twee zwart-witte vogels (links een Ekster en rechts een Witte kwikstaart), beide met een lange staart. Verschil zit hem in de grootte van de vogels zelf tov elkaar én daar waar zwart en wit zit. De Witte kwikstaart heeft bovendien ook nog grijs op de rug. Foto Ekster: Ab Winkelman, foto Witte kwikstaart: Harry Dijkerman

Heel anders is dat met de KBV'tjes, de Kleine Bruine Vogeltjes. Die hebben nl. allemaal één ding gemeen: ze zijn klein en bruin. Daar zitten wel nuanceverschillen tussen, maar deze diertjes laten zich meestal niet goed benaderen, zitten vaak ver weg, zijn zeer beweeglijk en/of leiden een 'geheimzinnig' leven: je ziet ze niet, maar je hoort ze wel! Dan heb je dus het geluid nodig om te horen welk KBV'tje daar zit te zingen. Dat is geen sinecure, vogels maken vele geluiden, maar vaak ook een scala aan de gekste geluiden in verschillende composities, kom daar maar eens uit. Er zijn nogal wat KBV'tjes: Kleine en Grote karekiet, Tjiftjaf, Tuinfluiter, Rietzanger, Cetti's zanger,

Fitis, Bosrietzanger, Winterkoning en bijvoorbeeld Snor. Bij de determinatie speelt habitat ook een grote rol. De karekieten zal je niet zo snel in een bos aantreffen en de Tuinfluiter niet in het riet. Daarmee kan je al gaan wegstrepen. Maar toch. En als het gaat om uiterlijke kenmerken: een Winterkoning is een bolletje met een heel kort rechtopstaand staartje, onmiskenbaar, een Rietzanger heeft een brede zwarte wenkbrauwstreep en de Snor een afgeronde staart. Die zou je nog kunnen herkennen, ook zonder geluid dus.

Twee KBV'tjes die wél goed uit elkaar te houden zijn zonder geluid. Links de rietzanger die een duidelijke zwarte wenkbrauwstreep heeft boven een lichtbruine en rechts de winterkoning, een klein bolletje met een rechtopstaand staartje.

Foto rietzanger: wikimediacommons, foto winterkoning: Harry Dijkerman

Maar wat dan met die anderen? Het zou mooi zijn als er speciale boekjes zouden zijn waar je wat steun aan kan hebben. Ik stel me een titel voor als “KBV’tjes uitgeplozen” (of zoiets). In Zuid Afrika trof ik wel zo’n boekje aan met de titel “LBJ’s made simple” (Little Brown Jobs). Nu zijn daar trouwens vele tientallen KBV’tjes, dus wellicht is een boekje hierover dáár harder nodig dan hier. Voorlopig moeten wij het zonder doen. Door middel van geluid kan je de meeste dus redelijk makkelijk uit elkaar houden. En als we het over Fitis en Tjiftjaf hebben: de Fitis heeft een aflopend liedje dat een beetje triest eindigt (“vandaag schijnt de zon, maar morgen regent het weer”) en de Tjiftjaf roept zijn eigen naam; niet heel moeilijk. Het grote probleem van identificatie ontstaat ná het broedseizoen. Op een enkel onbeduidend contactroepje na zijn ze stil. Dan wordt het echt een opgave om er wat van te maken. Bij Tjiftjaf en Fitis bijvoorbeeld wordt wel gezegd dat de Fitis hoger in een boom

opereert dan de Tjiftjaf, maar ja, zie daar maar eens uit te komen als er eentje door een lage struik schiet. Ook wordt er wel gezegd dat de tjiftjaf zwarte poten heeft en de Fitis vaal oranje. Maar dat gaat maar in 80% van de gevallen op, daar kom je ook niet echt veel verder mee. Blijft over: vangen. Het schijnt dat je dan aan de zgn. ‘vleugelformule’ iets kan zien, er is nl. een klein verschil bij deze twee vogelsoorten tussen de 5-de en de 6-de slagpen. Dat vraagt niet alleen een moeilijk te verkrijgen ringvergunning, maar ook heel veel ervaring! En daar sta je dan: is het nu een Fitis of een Tjiftjaf, of één van die andere bruine rakkers? Mocht je er nu echt niet uitkomen met dat kleine bruine vogeltje dat daar, zonder enig geluid te maken, door de struiken scharrelt en dat geen andere specifieke kenmerken heeft, dan is er nog maar één mogelijkheid over: het kan alleen maar een FITJAF zijn!

Een Tjiftjaf (links) en een Fitis (rechts). Houd ze maar eens uit elkaar! Echte KBV’tjes bij uitstek!

Foto’s: wikimediacommons

Even inzoomen Mike Hirschler

Nu kan je goed zien waarom bij de afdruk van een voorpoot van een Das de afdruk van de nagels zo ver vóór de afdrukken van de voorste kussentjes ligt. Lijkt heel onhandig zulke lange nagels, sommige wel 4 cm. lang, maar je kan er uitstekend wespennesten mee uitgraven en wormen en grote insectenlarven mee opgraven!

Foto: Mike Hirschler

Heb je ook een ‘inzoomen’? Mail die dan naar natuurwijzerdeventer@gmail.com

In de zomer van 2017 zag ik een roofvogel naast een weg zitten. Door de verrekijker kijkend dacht ik dat hij gewond was omdat hij fladderde en wat sprong. Toen ben ik uit de auto gestapt met mijn camera en zag ik dat het een Buizerd was die iets slangachtigs in de klauwen had. Toen het kronkelende diertje niet meer bewoog, werd het opgegeten door de Buizerd. Ik had geen idee wat het was, een slang of paling of toch een hele grote regenworm? Met de foto's ben ik naar Mark Zekhuis gereden die vlakbij mij woont, aan de andere kant van het Lankhorsterbos. Hij zag dat het om een volwassen Hazelworm ging. Een Hazelworm is een pootloze hagedis (reptiel) dat maar schaars voorkomt in Overijssel. Dat een Buizerd ze af en toe pakt is niet uniek, maar wel bijzonder is het om zo goed vast te kunnen leggen met een foto. Volgens de literatuur worden hazelwormen door veel vogels gegeten. Net als bij de Levendbarende hagedis, breekt zijn staart gemakkelijk af als hij hier gepakt wordt door een predator en dan kan hij ontsnappen. Maar wat het nog bijzonderder maakt, is dat hier nooit eerder hazelwormen zijn gemeld. Op waarneming.nl en in enkele boeken over de verspreiding van onder meer hazelwormen, is het Lankhorsterbos nooit genoemd. Niemand wist dat dit dier hier leeft. Het is een soort die vaak gevonden wordt in bosranden en langs heideterreinen. Heischrale vegetaties zijn geliefd, maar het komt dus soms ook voor in bossen. Maar was het nu maar één beest dat daar toevallig is terechtgekomen of zit hier een kleine populatie? Samen met Mark zijn toen dakpannen en plaatjes uitgelegd langs

door de zon beschenen bosranden van het Lankhorsterbos.

Hazelwormen kruipen graag onder dergelijke plaatjes om warm en/of vochtig te blijven. Tevens hebben ze zo dekking en kunnen ze daar voedsel vinden zoals mieren, duizendpoten, kevers, etc.

Nu bijna twee jaar later, zijn op meerdere plekken van het Lankhorsterbos waarnemingen gedaan van hazelwormen! Er is dus sprake van een (kleine) populatie, want inmiddels zijn er meer dan 15 dieren geteld, volwassen vrouwtjes en mannetjes en jongen. Prachtig om een nieuw leefgebied van zo'n zeldzame soort te ontdekken!

Foto's: Gerrit Jansen

GG is een rubriek over Groene zaken met af en toe een uitglijder opzij. De Glibbers gaan bijvoorbeeld over cultuurhistorie, volksverhalen of naamsherkomst en hebben altijd een link met het Groene. De naam is geleend van een plakkerige, overwegend oranje/gele (!) paddenstoel, de Groene glibberzwam *Leotia lubrica*.

Afgelopen mei ging ik met acht andere mensen zeilen op de Bij de voorbereiding van GG nr. 47 kwam ik Sassafras als verrassende voornaam tegen van een Vlaamse illustratrice. Dit prikkelde mij om verder te zoeken naar bijzondere voornamen uit de natuur. m= meisjesnaam, j= jongensnaam.

Bomen (/struiken)

Nou zijn we in ons kikkerlandje wel bekend met bomenamen voor meiden: Els, Linde (of Tilia), Roos/Rosa (de struik Egelantier of Hondsroos). Recentelijk kwam ik via

een kinderopvang de stoere jongensnaam Eick tegen en op internet Ceder (j). Ive/ Ivy (j) vanuit het Fries betekent Taxus, maar Ivy in het Engels betekent Klimop! Hortance komt van het Franse Hortense (Hortensia), de eigenaresse van Hotel De Leeuw in Deventer draagt deze naam. Berk kennen we van de IJslandse zangeres: Björk. In het Engels heb je voor de dames Hazel (Hazelaar), Twiggy (tweijgje) en Rowan (Lijsterbes). De dochter van actrice Gwyneth Paltrow heet Apple.

Planten (zonder houtige stam)

Van oudsher voor de meisjes: Erica (Gewone dophei) en in 't Engels Heather (Struikhei). Kok Jamie Oliver maakt het bont met drie dochters en een zoon: Poppy (papaver), Daisy (Margriet), Blossom (bloei/bloesem) en Bear (jongen, als in Bear Grills). Voormalig TV-presentatrice Viola Holt heet dus viooltje. En wat dacht je van de meisjesnamen: Lotus, Fleur/Floor, Bloem/Blom, Camilla (= kamille, de vrouw van prins Charles)?

Dieren

De namen Merel (m), Robin (m/j) (Roodborst) en Mees (j) zijn al zo ingeburgerd, dat je gemakkelijk vergeet met vogels van doen te hebben. Nachtegaal in het Arabisch is Boelboel (m), is in het Engels letterlijk vertaald naar Bulbul. Falco (j) betekent valk. In het Arabisch zijn Sjahien, (Sjahiena voor meisjes) en Saqr jongensnamen voor valk. Dit roept de vraag op of de soortnaam Sakervalk dubbelop is? In de dierenwereld vinden we vooral krachtnamen zoals Wolf of Wolfgang (j), in 't Keltisch Faol (j). Oeweis (j) (Arabisch) is kleine wolf en Sirhaan Wolf (j). Reinhard (j) of Reinoud komen niet bij de vos vandaan, hoe-

wel de vos in het Frans Renard heet. De betekenis schijnt wijs, dapper te zijn. Leander is als naam: leeuw van een man. De Arabische naam voor welp, jonge leeuw is Hafsa. Jongensnamen die leeuw beteken zijn o.a. Baa-ber, Hamza, Haider en Osama. Deze laatste heeft gezien de geschiedenis een nare bijklank gekregen. Rijnvis staat te boek als jongensnaam, de enige Rijnvis die ik ken is een vrouw die bij de KNNV Uitgeverij werkt. Wederom is de betekenis anders dan het lijkt; niet een vis uit de Rijn, maar raadgever. Het prachtige ouderwetse Everhart/Eberhard komt van Zwijn/Ever, samen met het woord hard: dapper dus! De overleden burgermeester van Amsterdam heette Eberhard van der Laan. Insecten zijn niet zo populair, hoewel het fraaie Imme (m) bij betekent (denk aan imker en aan de schrijfster Imme Dros). De dochter van actrice Isa Hoes heet Vlinder. Freaks zoals wij zouden eerder gaan voor iets specifiek zoals Atalanta.

Landschap

River (m/j) uit het Engels, eveneens gewoon Rivier komt voor. Zee of Beek zou prima kunnen, Ocean (m/j) (Engels) en Océane (m) (Frans) worden al gebruikt. Delniz (m/j) is Turks en betekent zee, het Spaanse Delmar (m/j) ook (del mar: van de zee). In Hawai is zee Kai (m/j). Een van de nieuwe IVN gidsen, Rik, heeft een zoontje die Maas heet. Hij is zelf opgegroeid langs de Maas en vindt het een mooie, krachtige naam. Zijn lief komt uit deze regio, misschien is Dinkel of Regge een ideeetje? In ieder geval vonden we Schipbeek beiden niet klinken.

Bronnen: Wikipedia sites met babynamen: o.a. www.zeevannamen.nl, [www.members.chello.nl](http://www.members.chello.nl/themanamen) (themanamen), www.famme.nl, www.ohyeahbaby.nl. Boek met Islamitische namen (1992), Walt Disney's handboek voor jongens (1971 met achterin jongensnamen en hun betekenis). Met dank aan Rik Timmermans en Alain Hirschler voor de mooie geboortekaartjes.

VLEES GEZOND VAN OORSPRONG

U kunt genieten van de heerlijkste Biologische vlees- en vleeswaren in de ambachtelijke slagerij aan de Smedenstraat 118.
U kunt bij ons terecht voor een ruim assortiment aan rund- en varkensvlees maar ook voor lams- en kalfsvlees alsmede de heerlijke Kemper Landhoen.

Open di. t/m vr 8.30-18.00
za 8.00-16.00

Smedenstraat 118
7411 RJ Deventer
0570-619090
www.degroeneweg.nl

HET DEVENTER WIJNHUIS

Slot-Kleverkamp anno 1888

Dé unieke wijnbeleving voor iedereen

Wijnproeverijen
Ontdek uw eigen smaak

Wijncursussen
Leuk voor een personeelsuitje

Relatiegeschenken
Lekker om te geven

www.hetdeventerwijnhuis.nl

Holterweg 2
7418 EB Deventer

Tel: 0570 - 614737
Tel: 0570 - 614405
info@hetdeventerwijnhuis.nl

Vragen ledenmiddag 5, vlinders *Mike, Trudy, Hans*

Van de vragen en antwoorden die we bij langs zijn gegaan op de ledenmiddag op 19 augustus 2018 hebben we een serie van 6 gemaakt. Dit is deel 5.

NB: op veel vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk. Je mag zelf ook nog even puzzelen. De antwoorden staan op de volgende bladzijde.

34. Vlinders hebben een lange roltong om bij de nectar in bloemen te kunnen komen.
Waar bergem zij die op als ze niet aan het eten zijn?
35. Hoe kan je dagvlinders en nachtvlinders in één oogopslag van elkaar onderscheiden?
36. Zijn er nachtvlinders die overdag actief zijn? Zo ja hoe noem je dat dan?
Kun je voorbeelden noemen?
37. Noem enkele vlinders met koninklijke/adellijke namen: Koninginnenpage geven we alvast.
38. Veel vlinders overwinteren als pop, eitje of rups, bijvoorbeeld in de grond.
Noem één of meer vlindersoorten die dat juist niet doen en dus als vlinder de winter doorkomt. Weet je ook waar ze dan blijven?
39. Hoeveel soorten dagvlinders kan je in Nederland aan treffen?
a. 75
b. 53

- c. 24
d. 76
40. Hoeveel soorten nachtvlinders komen er in Nederland voor?
a. 32
b. 2400
c. 37
d. 561
e. 1225
41. Behoren de waterjuffers tot de groep van de libellen of is het een aparte soort?
Ken je de verschillen eventueel?
42. Veel soorten insecten hebben samengestelde ogen, of wel ieder oog bestaat uit veel kleinere deeltjes.
Je kan die deeltjes in zo'n oog vergelijken met de in je computerscherm.
Hoe noem je zo'n oog ook wel?
43. Het zijn de libellen die de meeste deeltjes hebben in een oog, soms wel tot
hoeveel?
a. tientallen
b. duizenden
c. tienduizenden.
44. De larve van een vlin der heet?

Lantaarntje

Antwoorden op de vragen van blz. 18

34. De roltong wordt m.b.v. 4 spiertjes en door verhoging van de bloeddruk uitgerold. De roltong functioneert als een zuigbuis. Daarmee kan de vlinder sappen opzuigen als nectar uit bloemen of sap uit rottend fruit. Als de roltong niet wordt gebruikt, zit deze als een spiraal opgerold onder de kop. Pijlstaartvlinders hebben de langste roltongen, waarvan de langste voorkomt bij eentje op Madagaskar met een tong tot wel 30 cm.!

35. nachtvinders hebben draadvormige antennes, dagvlinders hebben een knopje aan het einde
nachtvlinders hebben in rust de vleugels gespreid (open), dagvlinders vouwen in rust de vleugels dicht

36. Dat heten dagactieve nachtvinders. O.a. St. Jacobsvlinder, St. Jansvlinder, Kolibrievlinder, Lindepijlstaart en de bijvoorbeeld de Gammauil.

37. Koningspage, Keizersmantel, Vorstspanner, Jonkvrouw, Ridderspooruil, Oranjetipje

38. Citroenvlinder: in de struiken en in takkenbossen, Kleine vos: vaak in huizen/schuren/kerken, Dagpauwoog: vaak in huizen/schuren/kerken, Gehakelde aurelia: in de struiken en in takkenbossen

39. b. 53

40. b. 2400

41. Waterjuffers zijn ook libellen, maar ze zijn slanker o.a. van bouw. Verder zijn de verschillen: libel: voor- en achtervleugels ongelijk groot, in rust gespreid (open) en de ogen staan tegen elkaar aan, aan de voorkant van de kop. Waterjuffer: voor- en achtervleugels even groot, in rust samengevouwen, ogen staan aan beide kanten van de kop

42. pixels en het oog heet een facetoog

43. c. tienduizenden.

44. De larve van een vlinder heet? rups
(de larve van een vlieg heet een made).

Blauwe glazenmaker

Koninginnenpage

Oranjetip

Koolwitje

Dagpauwoog

Foto's: Niek Lelieveld

Artisjok *Mike Hirschler*

Wel eens een artisjok in bloei gezien? Ik niet, maar nu wel. In onze tuin dachten we een eetbare artisjok te hebben geplant. Dat eten viel tegen, want deze soort is daar niet echt geschikt voor, bleek. Toen maar besloten om ze te laten bloeien, naar verluid zou dat heel mooi zijn. En dat was het ook! Zo konden we enkele weken genieten van meer dan 15 fel paarsblauwe bollen, sommige bijna 20 cm in doorsnee.

Agenda

Vrijdag 20 september, 20.30 uur: uitwisseling met IVN
Laarbeek

IVN Laarbeek (N-Brabant) houdt haar ledenweekend dit jaar bij ons in de buurt en heeft ons uitgenodigd voor een uitwisselingsavond. Het is de bedoeling dat we via foto's wat van de omgeving van Deventer laten zien, maar vooral uitwisselen wat de verschillende werkgroepen doen en ondernemen. Dus: elkaar inspireren en ervaringen uitwisselen waar je in je eigen werkgroep je voordeel mee kunt doen. Op zaterdag gaat de groep naar De Haere en Duursche Waarden; op zondag gidsen wij hen in twee groepen door het Worpplantsoen richting Ossenwaarden of door het Rijsterborgherpark. De groep logeert in Huis in 't Veld Groepsaccommodatie, Oerdijk 97, 7434 RA Lettele. Daar is ook de uitwisselingsavond. Wie komt om mee uit te wisselen? Info en opgave bij gerrieroetert@xs4all.nl of 06-25135575.

Zondag 22 september, 10.30-17 uur: herfstmarkt Het Nieuwe Veld

De jaarlijkse herfstmarkt van Het Nieuwe Veld is dit jaar op zondag 22 september. Binnenkort komt het programma op hun site. De IVN kraam is present met o.a. informatiemateriaal van de IVN-KNNV Plantenwerke mogelijk een rondleiding of w.kwekerijhetnieuweveld.nl

Woensdag 25 september, 20 uur: lezing ‘Wolven in Nederland’ – KNNV Apeldoorn

Glenn Lelieveld van Wolven-
meldpunt geeft een lezing over
de terugkeer van wolven in Ne-
derland en de komst van de
Goudjakhals. Aan bod komen
ecologische aspecten als: waar
komen 'onze' wolven vandaan,

waar kunnen ze terecht, wat eten ze, wat doet het met de natuur? Daarna gaat hij in op de maatschappelijke aspecten: hoe kunnen we conflictarm samenleven? Met een minicursus 'wolf herkennen' wordt duidelijk gemaakt dat dat herkennen nog niet zo simpel is. Ook krijgt een andere nieuwe carnivoor voor Nederland aandacht, namelijk het neefje van de Wolf: de Goudjakhals. Aanvang: 20 uur (zaal open: 19.30 uur). Locatie: Bronkerk, Hoenderloseweg 10, Ugchelen. Entree: € 2,50 (leden KNNV en IVN gratis). Beperkt aantal plaatsen, graag tevoren aanmelden: patmeertens4@gmail.com

Zondag 29 september, 10.30-16 uur: excursie op landgoed Het Lankheet

Ledenexcursie IVN-KNNV Deventer en introducés. Verhaal en excursie over/langs de vloeivelden van landgoed Het Lankheet. Zie ook www.hetlankheet.nl.

Start van het programma is bij het Veldwerkcentrum, Lankheterweg 6, Haaksbergen. Laarzen/goed buitenschoeisel aanbevolen. Neem ook iets te eten mee. Verhaal en excursie duren tezamen ongeveer 3 uur. Verzamelen: Carpoolplaats A1 Deventer, vertrektijd 10.30 uur stipt! Verplicht aanmelden vóór 22 september bij gerrie-roetert@xs4all.nl.

Dit geldt ook voor de mensen die niet mee carpoolen. Bij te weinig deelname gaat de excursie niet door.

Vrijdag 4 oktober, 9.30-12 uur: eerste-vrijdag-van-de-maand wandeling op landgoed Dorth

Voor iedereen. Thema: paddenstoelen. Start: om 9.30 uur vanaf de parkeerplaats aan de Kasteelweg in Kring van Dorth. Info bij Gerrie Roetert, 06-25135575 of gerrieroert@xs4all.nl

 A photograph showing three people in a field of tall grass. A woman on the left is looking through binoculars. A man in the center is also looking through binoculars. A woman on the right is wearing a hat and looking towards the camera. The background shows a line of trees and a building.

5 tot 14 oktober: Week van de Veldbiologie – KNNV
Landelijk

Op diverse plaatsen in het land worden excursies, lezingen, wandelingen, inventarisaties of mini-cursussen georganiseerd. Voor de landelijke agenda zie: www.knnv.nl/week-van-develdbiologie.

Als een lid of groep leden van KNNV Deventer een activiteit wil organiseren, laat dan zo gauw mogelijk weten aan de natuurhistorisch secretaris:
n.h.secretaris@deventer.knnv.nl wat de activiteit is en wanneer en waar die gaat plaatsvinden. Dan kunnen we deze informatie alvast op de website zetten.

Zaterdag 12 oktober, 10-15.30 uur, workshop Visueel Werken

Hoe kun je tekeningen inzetten om jouw (IVN-)verhaal te versterken? Tijdens de workshop Visueel werken maak je kennis met de kracht van beelden. Hoe maak je een 'praatplaat', om jouw verhaal kracht bij te zetten? In het najaar zijn er introductiewerkshops in o.a. Zwolle en Utrecht. Voor alle IVN'ers die het leuk vinden om creatief bezig te zijn - goed kunnen tekenen is niet nodig! Zie hier voor info over of aanmelden voor de workshop in Zwolle op 12 oktober. De workshop in Utrecht is op zaterdag 14 december. Per workshop is er plek voor maximaal 22 deelnemers. Vol=vol. Deelname is gratis. Lunch wordt verzorgd. Info bij Teuni Verploegh: t.verploegh@ivn.nl

Zondag 13 oktober, 11-15 uur: IVN paddenstoelendag op Nieuw Rande

Altijd een groot succes! Kinderen en hun ouders/begeleiders kunnen op Landgoed Nieuw Rande tussen 11 en 15 uur zelf op ontdekkingsreis door de geheimzinnige wereld van de paddenstoelen.

Er zijn ook weer allerlei andere (kind-)activiteiten. Toegang volwassenen €2,50 en kinderen €1. Start vanaf parkeerplaats van Nieuw Rande onderaan de IJsseldijk. Info bij Mike Hirschler, 06-5617871, m.hirschler@hotmail.com.

Zaterdag 26 oktober, Nacht van de Nacht - Ulebelt

Zie in de Groene Agenda van de Ulebelt: www.ulebelt.nl

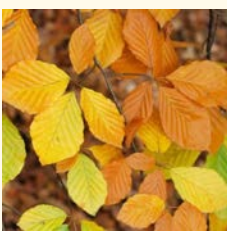
vrijdag 1 november, eerste-vrijdag-van-de-Maandwandeling, Traasterbos. Thema herfstkleuren. Info bij Gerrie Roetert, 06-25135575 of gerrieroert@xs4all.nl

Zaterdag 2 november, ledenmiddag IVN en KNNV, 13—17 uur, we gaan de IJsseloeveren schoonmaken!

Op zaterdag 2 november is er een algemene schoonmaakactie langs de IJssel van Kampen t/m Deventer in het kader van het programma Schone IJssel. De ledendag voor IVN en KNNV wordt daaraan gekoppeld. De voorbereidingen zijn gestart. We gaan ontdekken, opruimen, onderzoeken en oplossen. Natuurlijk met welkom/onthaal vooraf en borrelen na. Meer info in komende nieuwsbrief en uitnodiging komt over enkele weken.

Zondag 3 november, publieksexcursie 14-16 uur, in Gorsel met thema herfstkleuren

Start is bij de begraafplaats in Gorsel. Info bij Gerrie Roetert, 06-25135575 of gerrieroert@xs4all.nl

vrijdag 6 december, eerste-vrijdag-van-de-maandwandeling landgoed Lankhorst, thema kerstbomen. Info bij Gerrie Roetert, 06-25135575 of gerrieroert@xs4all.nl

zaterdag 14 december, 17-20 uur, Kerstmarkt met lichtjeswandeling Diepenveen.

IVN verzorgt een kinderactiviteit en staat er met de IVN-kraam. Op moment van schrijven is nog niet duidelijk of het definitief doorgaat. Houd de pers e.d. in de gaten!

Vrijdag 27 december, 14-16 uur, publieksexcursie op landgoed Joppe, thema: uitbuiken na de Kerst

Het gebruikelijke uitje om samen de oliebollen een beetje weg te werken. Joppe is daarvoor uitstekend geschikt

en er is altijd wat te zien. Even goed doorstappen zal ons goed doen!

Info: Jaap Wolf: jaapwolfepse@gmail.com

Vrijdag 27 december, jaarlijkse landelijke plantenjacht in de stad.

Meer info volgt tzt in de nieuwsbrief. Meedoen? Meld je alvast bij de plantenwerkgroep gw_hendriksen@zonnet.nl

Overige eerste-vrijdag-van-de-maandwandelingen en andere activiteiten:

zie de sites van IVN en KNNV in Deventer:

ivn.nl/afdeling/deventer
knnv.nl/deventer

Koninginnenpage, Niek Lelieveld

Twee maal per jaar schrijft IJssellandschap een bijdrage in de Natuurwijzer over nieuws uit de terreinen van de stichting.

Ooit was ik bij een lezing van Jaap Dirkmaat van de voormalige vereniging Das en Boom. Hij kreeg commentaar op het ‘tuinier-karakter’ van veel van zijn initiatieven. Hegje hier, boomgaardje daar, poeltje zus, zwaluwwandje zo. Zeker in de geest van de aanhangers van de ‘wildernisnatuur’ (begrazing, grootschalige natuurlijke processen, zo weinig mogelijk ingrijpen van de mens) wordt dat vaak gezien als geknutsel. Geheel Dirkmaat eigen koos hij volop voor de aanval: we moeten vooral veel tuinieren! Er zit grote biodiversiteit in kleinschalige landschappen met veel variatie tussen hoog en laag, nat en droog, zonnig of beschaduwde, voedselrijk of juist schraal.

Ik kan me helemaal vinden in zijn standpunt en het motiveert IJssellandschap om daarmee aan de slag te gaan. Helpend hierbij is het beleid ‘Natuur voor Elkaar’ van de provincie Overijssel. Component van dit beleid is een subsidieregeling voor Overijsselse aandachtsoorten. Voor 114 specifieke planten en dieren die het op dit moment moeilijk hebben, stelt de provincie de subsidieregeling open. We hebben als IJssellandschap mee mogen denken en werken aan deze regeling en hebben er sinds de eerste openstelling actief gebruik van gemaakt. We hebben de volgende soortgerichte projecten uitgevoerd:

Heideontwikkeling Wechelerveld en Boxbergen

Specifiek voor de Aardbeivlinder is ca. één hectare bos op het Wechelerveld weggezaagd en geplagd, om zo een kiembed te vormen voor heide én de Tormentil. Tormentil is de waardplant voor de Aardbeivlinder, één van de 114 aandachtsoorten. Recent, afgelopen winter, heeft IJssellandschap een vergelijkbaar project uitgevoerd op landgoed Boxbergen.

Aardbeivlinder: Foto Mark Zekhuis

Poel op De Haere

Op de Haere is een poel aangelegd als leefgebied voor de Kamsalamander, ook één van de aandachtsoorten van de provincie. De Kamsalamander heeft een populatie in zuidwest Salland, ook in de omgeving van De Haere. Met deze maatregel streeft IJssellandschap naar verdere versterking van deze populatie.

Kamsalamander: Foto Mark Zekhuis

Lindebomen

Specifiek voor een aantal bijensoorten die genoemd zijn als aandachtsoort, zijn 60 linde-laanbomen aangeplant, verspreid over de landgoederen Rande en De Haere. Er zijn 6 verschillende soorten lindes aangeplant, met elkaar opvolgende bloeiperiodes.

Soorten op erven

In voorbereiding is een aanvraag van verbetering van de erfinrichting op een zestal erven, specifiek voor de aandachtsoorten als Huiszwaluw, Boerenzwaluw, Grauwe vliegenvanger, Ringmus, Steenuil en Kerkuil.

Steenuil: Foto Gerrit Hendriksen

Wat zou het mooi zijn als ons cultuurlandschap hiermee steeds natuurrijker wordt!

Op 15 september 1912 werd er, met een fuik, een schildpad gevangen in de IJssel bij Blokhuis, Deventer. De grote vraag is natuurlijk welke soort was dat en hoe komt die schildpad daar? Het zou leuk geweest zijn als het een dwaalgast was van de Europese moerasschildpad, die in Nederland officieel niet voorkomt. Helaas zullen we daar nooit achter komen aangezien het geval verder niet gedocumenteerd is. Ook ruim 100 jaar geleden werden er al door liefhebbers terraria gevuld met 'leuke' dieren als slangen, hagedissen, salamanders, etc. Dus schildpadden vast ook wel. En ook toen had men vast de gewoonte om, als men er vanaf wilde, de dieren ergens in de natuur los te laten. Zodoende kan men nu in allerlei waterpartijen Geel- of Roodwangschildpadden aantreffen. Deze zijn nog relatief onschuldig omdat ze zich niet voortplanten. Anders is dat met de Zonnebaars of de Amerikaanse rivierkreeften; die leiden tot een enorme plaag met een flinke terugloop van de oorspronkelijke biodiversiteit. Met dank aan 'natuurliefhebbers' die aquaria leeggooien. De lijst met dit soort exoten is ook in Deventer behoorlijk lang. In de meeste gevallen zijn die soorten onschuldig. Wie maakt zich bijvoorbeeld druk om het uit Zuid-Europa afkomstige Kransmuur dat her en der in de binnenstad staat? Dit in tegenstelling tot de ook uit Zuid-Europa afkomstige Eikenprocessierups. Invasieve exoten kunnen enorm woekeren omdat ze in West-Europa geen natuurlijke vijanden hebben. Neem bijvoorbeeld de Japanse duizendknoop of de Reuzenbereklaauw. Op plekken waar deze groeien blijft niets over van de oorspronkelijke vegetatie. De Reuzebereklaauw is nog relatief gemakkelijk te bestrijden (net onder de wortelhals met een schep doorsteken en voorkomen dat hij gaat bloeien). De Japanse duizendknoop is nauwelijks te bestrijden. Kortom binnen enkele decennia zal onze flora er drastisch anders uit zien. Gelukkig hebben we de foto's en allerlei boeken nog over hoe het er 'vroeger' uit zag. Is dat erg? Dat moet ieder voor zich beantwoorden. Als het erg is, wat hebben we er dan aan gedaan om dit te voorkomen? Ook dat zal ieder voor zichzelf moeten bepalen. Er komen vast oproepen voor vrijwilligers om de handen uit de mouwen te steken. Een berichtje in de krant over een aangetroffen exotisch dier of plant is niet meer altijd verheugend nieuws!

inzittenden er uit tuimelden en eenige lichte wetsuren opliepen; na aan 't station te zijn gelopen keerde later de familie man, vrouw en 3 anderen per rijtuig van den heer Sonnenberg naar Vaassen terug.

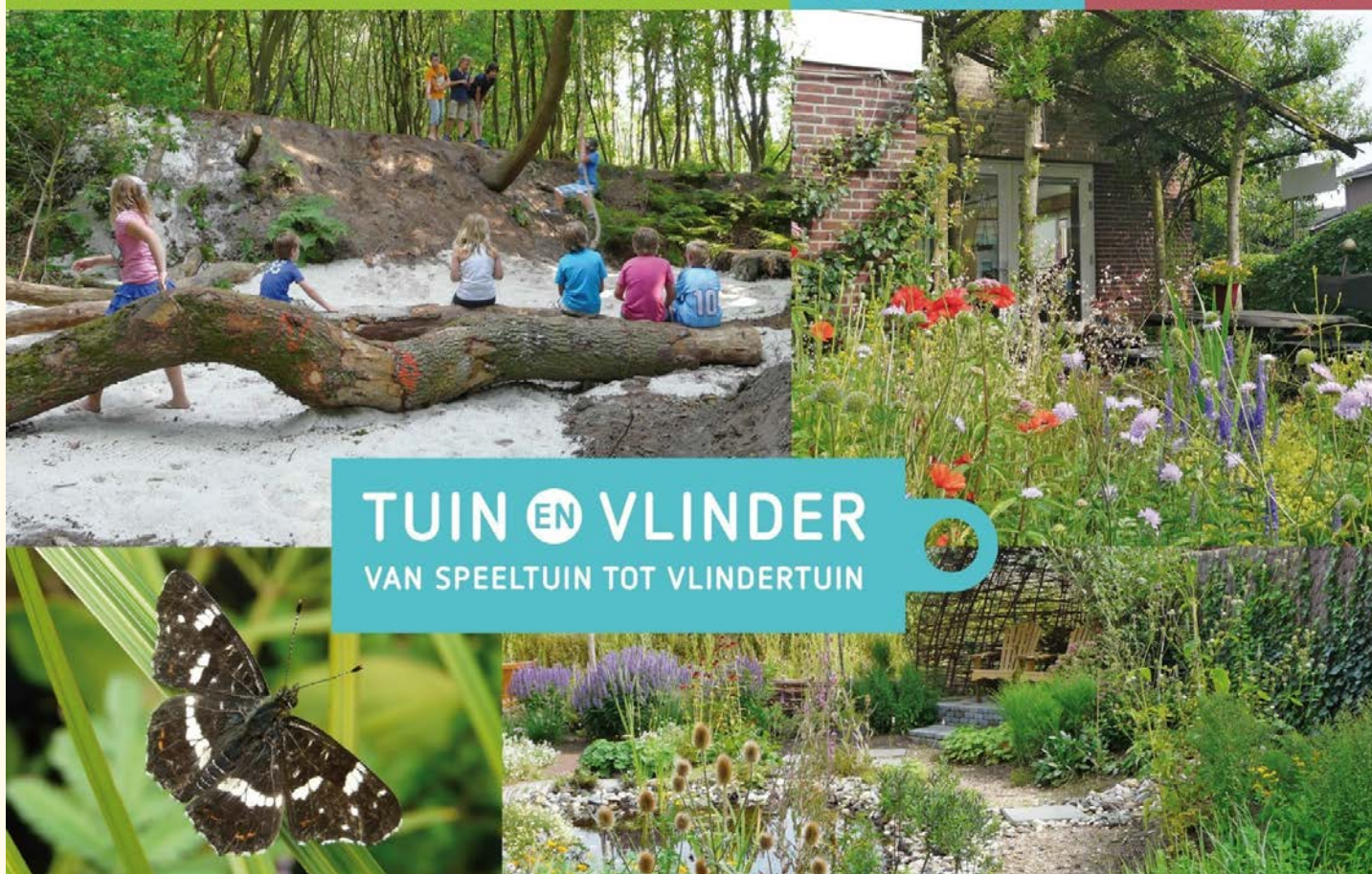
— Door de schipper H. Visscher is gisteren in een fuik in den IJssel bij het Blokhuis een schildpad gevangen, zeker een niet alledaagsch feit.

— E. H. J. Wamsteker en mej. G. Wolters behaalden gisteren in den nationalen duettenwedstrijd te Amersfoort den derden prijs (verguld zilveren medaille). Het aantal deelnemers bedroeg dat den 11. 11. 11.

ONTWERP, ADVIES EN AANLEG VAN NATUURRIJKE TUINEN EN SPEELPLEKKEN

WWW.TUINENVLINDER.NL

INFO@TUINENVLINDER.NL

Raadselplaatje *Mike Hirschler, Leo Folgering*

Dit was zeker geen makkelijke, want je verwacht ook niet dat dit deel van een dier deze functie kan hebben. Je moet dus een kenner zijn om dit te weten. Maar goed. Wat je ziet is ongeveer één cm. van de schacht van een slagpen van een raaf. Dit 'verenchipje' is vastgezet in een 'machine',

een klavecimbel. En het kan nog geluid maken ook. Hoe werkt het? Dit raadselplaatje kwam op mijn weg door een vraag van Leo Folgering of ik slagpennen had van raven. Waar dat dan goed voor was? Leo speelt klavecimbel en hij is niet de enige. Maar ook klavecimbels hebben onderhoud nodig. En dus volgt hier de uitleg van Leo:

De raaf heeft geen fantastische reputatie wanneer het gaat om zijn muzikale kwaliteiten: het krassen van raven appreciëren we meestal niet als 'schone vogelzang'. Maar op een andere manier draagt de raaf wel degelijk bij tot het tweeweg brengen van muzikale hoogtepunten. Lees hier hoe dat in elkaar zit: ik wil het hier hebben over het klavecimbel, het belangrijkste muziekinstrument uit de 17^e en 18^e eeuwse Europese muziek. Aan alle hoven, maar ook bij burgers thuis, was het klavecimbel ooit het meest bespeelde muziekinstrument. Componisten als Johann Sebastian Bach en Georg Friedrich Händel besteedden hun talent aan het schrijven van werken voor klavecimbel. Het werd zowel gebruikt als solo-instrument, maar ook als belangrijkste onderdeel van ensemblemuziek.

Uiterlijk lijkt een klavecimbel erg op onze moderne vleugel: we zien een houten kast in een specifieke vleugelvorm; aan de voorzijde is een klavier geplaatst waarachter de speler kan plaatsnemen en de kast kan geopend worden met een klep waardoor de rijkdom van de klanken beter tot hun recht komt.

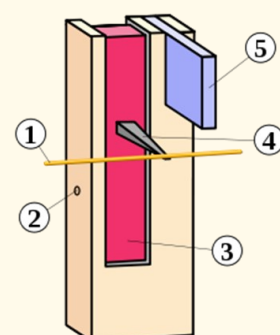
Anders dan bij een piano lijkt het geluid van een klavecimbel meer op dat van een luit.

Hiernaast zie een schematische voorstelling van de manier waarop het klavecimbel wordt aange-tokkeld. Via de toets van het klavecimbel wordt het hier afgebeelde 'dokje' een klein stukje opgetild en wordt de snaar aangetokkeld door het plectrum dat in het dokje is gemonteerd. Een net zo eenvoudig als vernuftig systeem! Maar nu komt het waar het in dit artikeltje om gaat: de plectra van klavecimbels werden in vroeger eeuwen gemaakt van

ravenpennen. Het materiaal van een ravenpen is buigzaam, maar ook sterk en stevig genoeg om die plectra van te maken en met zo'n stukje ravenpen kan een snaar duizenden keren worden aangetokkeld zonder dat dat plectrum breekt, slijtage vertoont of slap wordt. Er werd vroeger ook wel gewerkt met ganzenpennen, maar uit ervaring wist men dat er tóch niets ging boven ravenpennen. In een zoektocht naar historische instrumentenbouw stuitte men op de geringe beschikbaarheid van ravenpennen. Er is geëxperimenteerd met meeuw, met kraai en er is ook een zeer goede kunststof ontwikkeld voor het maken van goede plectra, maar het is begrijpelijk dat men het liefst wil teruggrijpen naar échte ravenpennen.

De Nederlandse klavecijnist Menno van Delft is in het gelukkige bezit van een origineel instrument uit de 17e eeuw dat echter volledige restauratie behoeft. En die restauratie is inmiddels voltooid dankzij Mike Hirschler, die aan échte ravenpennen wist te komen. Waarvoor veel dank!

Graag gedaan Leo! Mooi verhaal! (MH)

Dokje van een klavecimbel: 1. Snaar, 2. Tongas, 3. Tong, 4. Plectrum, 5. Demper

Nieuw raadselplaatje →

RaRa?

Stuur je oplossing naar :
natuurwijzerdeventer@gmail.com

Sluitingsdatum volgende kopij:
1 november 2019

